

Lektúry a lekcie Fedora Matejova

Peter Zajac

Humboldt-Universität zu Berlin – Ústav slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied, Bratislava
pzaj46@gmail.com

1.

S Fedorom Matejovom som sa zoznámil niekedy koncom 70. rokov — bolo to v priestoroch bývalej Univerzity 17. novembra na Zelenej ulici v Bratislave, ktorú obhospodarovala FF UK (Matejov 2019, s. 18). Fedor si spomína, že azda malo ísť o stretnutie v rámci príprav neskoršieho zborníka mladej literárnej vedy. Priestor zrejme sprostredkoval Braňo Hochel, ktorý vtedy na Univerzite 17. novembra pracoval, a celkom iste šlo o neformálne a neinštitucionálne podujatie, v rámci ktorého som voľne rozprával o *Západe slnka* Štefana Strážaya. Bol to začiatok dlhej cesty, na ktorej sme sa pokúšali najprv neformálne a potom v rámci sekcie mladých Literárnovednej spoločnosti formalizovanejšie — čo nám umožnil jej vtedajší predseda Ivan Kusý — nájsť si priestor na diskusie o literatúre. Valér Mikula (2016, s. 342) spomína na podobné stretnutia v rokoch 1980 a 1981 na Pedagogických fakultách v Trnave a v Nitre. Nejde mi však o presné dátumy ani dejiny literárnej vedy tých čias, ale o spôsob.

Jacques Rancière nazval takýto uvoľnený štýl *lekciami neznalého*, ale to sme vtedy nevedeli. V súvislosti s francúzskym osvietencom Josephom Jacototom písal o vzájomnom učení učiteľa a žiaka na základe princípu „neznalosti neznalých“ emancipujúceho učiteľa a žiaka. Jacotot vyhlásil, že môžeme vyučovať, čo nepoznáme, a nazýval to emancipáciou. Fedor Matejov nebol asi najlepším učiteľom vo svete akademických vysvetľujúcich vykladačov, ale presne ho charakterizuje prvotnejší vzťah: medzi otupovaním a emancipáciou, medzi pedagogikou a pedagógiou. Vie, že *emancipáciou* je „poznaná a zachovaná diference týchto dvoch vzťahů, tj. akt inteligencie, jež je poslušna pouze sebe samé, i kdyby byla vůle poslušna jiné vůle“ (Rancière 2021, s. 21). Kto s ním nadviazal vzťah, založený na *neznalosti neznalých*, urobil to preto, aby sa stal učiacim sa učiteľom. A Fedor Matejov nebol pritom učeným učiteľom, ale neznalým neznalcom. Ale takto sme jednoducho celkom intuitívne robili vedu. Tí, čo to vedeli, sa stali neznalými znalcami. A niektorí to na rozdiel od vedeckých inštitúcií vedeli. No vedecké inštitúcie sú na to, aby nevedeli, ale vykazovali.

Takto vzniklo a dlho vydržalo spoločenstvo učiteľov, ktorí boli žiakmi, a žiakov, ktorí sa stali učiteľmi: Valér Mikula, Marcela Mikulová, Jelena Paštėková, Eva Jenciťková, Fedor Matejov, René Bílik, Daniel Domorák, Patrik Miskovics. Milan Šútovec, Zora Prušková a Tomáš Horváth, keď chceli. A na začiatku ubiehavá Jana Juráňová.

Cez Oľgu Vanekovú nakúkal do tohto spoločenstva neznalých znalých aj Albín Bagin. A spoza rohu Adam Bžoch. Zvonku aj Luboš Plesník. Oskár Čepan, ktorý mal dar neznalého neznalého. A František Miko, ktorý ho mal, aj nemal.

Fedor Matejov mal už koncom sedemdesiatych rokov, keď ešte pracoval ako redaktor vydavateľstva Tatran, tento vzťah aj s inými, v prvom rade s Milanom Hamadom, ku ktorému chodil do Pedagogickej knižnice. To ho priviedlo k Janovi Patočkovi. A neskôr s Petrom Sýkorom a Františkom Novosádom, s ktorými sa učil rozumieť Martinovi Heideggerovi. To boli emancipovaní učitelia. A Zdeněk Mathauser, Jan Mukařovský, Vladimír Svatoň, Vladimír Macura a Daniela Hodrová, ktorá prednedávnom od nás odišla. Z inej strany Miroslav Petříček. Michail Bachtin, Jurij Lotman. Oskár Čepan a jeho „aktualizovaný starší koncept krízy ako vývinovo produktívneho stavu“ (Matejov 2010d, s. 303).¹ To boli *lekcie*, a vedno s *lektúrami* šibolety Fedora Matejova.

2.

Fedor Matejov mal len tri momenty, keď hovoril o sebe. Všetky sa viazali na zmeny spoločenskej situácie. Použil pritom pojem anamnézy, čo je zvláštne slovo. Lebo v prvom prípade, na konferencii na jar 1989, šlo síce o literatúru a *rozpamätávanie*, ale predovšetkým o životný étos a potrebu „pripomenúť si tie kultúrne životne dotované koncepcie literatúry, ktoré sa v posledných desaťročiach nepertraktovali, alebo pôsobili len anonymizované“ (tamže, s. 302). A spomenul pritom koncept vtedy ešte stále diskvalifikovaného Milana Šimečku, ale najmä Dominika Tatarku a jeho „možno prvý slovenský kultúrny koncept, ktorý nekladie tradične literatúru do centra, orientuje sa v nadväznosti na André Malrauxa na výtvarné umenie, ďalej na kultúru krajiny, na kultúru práce a ľudského styku...“ (tamže, s. 303). Tomu sme rozumeli, lebo sme už v tom čase pozývali na diskusie ochrancov životného prostredia, filozofov, sociológov, kultúrnych historikov, aby sme rozšírili obzor skúmania literatúry.

V druhom prípade hovoril Fedor Matejov koncom roka 1990 v časopiseckom príspevku, v už zmenenej spoločenskej situácii, o potrebe pracovnej a životnej anamnézy a myslel tým svoju osobnú anamnézu ako „rozpamätávanie, *rozpomínanie*, získavanie relevantných údajov o duševnom vývine, o prostredí, jeho vplyvoch, o rodine, o tom, ako žil počas štúdia, o pracovnej či partnerskej seberealizácii“, lebo potreboval porozumieť sám sebe a vysvetliť svoj súčasný stav, a to aj ten, ktorý sa takmer skončil pracovným a osobným kolapsom. A znovu hovoril aj o literatúre a o jej predstave ako „orgánu národnej morálnej emancipácie“, ktorá „fungovala veľmi vplyvne v československom kontexte šesťdesiatych rokov, nebola morálnou inštitúciou v po-klasickom zmysle, ako to formuloval a stelesňoval disent, ako to predstavujú literárne výpovede spoločenstva potláčaných, resp. cenzúrovaných marginálnych skupín“ (Matejov 2010d, s. 303; 2010b, s. 306).

A do tretice hovoril Fedor Matejov v tom istom čase o vzťahu nacionalizmu a kresťanstva: „Je samozrejmosťou povedať, že kresťanstvo je podstatným elementom ‚archeológie‘ národného spoločenstva [...] Ako laik sa však domnievam, že

¹ Matejov, Fedor: Vystúpenie na podujatí Situácia literatúry v Budmericiach v máji 1989. In týž: Fragments. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry, Bratislava 2010d, s. 303.

kresťanstvo osvedčí svoju autentickú ‚kresťanskosť‘, keď všetky sebauspokojujúce gestá a programy, aj nacionalistické, dokáže ‚prorocky‘, t. j. bez taktizovania relativizovať a problematizovať radikálne interpretovaným biblickým apelom k ľudsky ‚poslednému‘. Tu a teraz“ (Matejov 2010c, s. 309).

Sú to strohé výpovede. Ale to slovo, čo mal Fedor Matejov povedať, povedal. Povedal to civilne, a jasne.

3.

Fedor Matejov uverejňoval primárne časopisecky. Nebolo jednoduché primäť ho ku knižnému publikovaniu a pri prvej knihe *Lektúry* mu kolegyne a kolegovia najprv ukázali kompletnú maketu, ktorú mu vyrobili aj s obálkou v jednom exemplári, kým sa dal presvedčiť. To nepíšem ako pikantnosť, ale ako fakt, ktorému dnes rozumiem lepšie ako vtedy — keďže jeho literárnovedné činnosti boli vždy otvorené, ťažko sa mu uzatvárali a minimálne v jednom mal pravdu — pri svojom kľúčovom autorovi Jánovi Ondrušovi sa vyhol problémom tých, čo nasledovali básnikovho brata Miloša Ondruša.

Matejov vydal doteraz päť knižných publikácií — *Lektúry* (2005), *Fragmenty* (2010), *Meandre* (2015), *Tri texty o poézii J. Ondruša* (2018), *Lekcie (z) poézie* (2019). Dva texty o Jánovi Ondrušovi vydal v zborníkoch — text *Trauma, každodennosť, utópia, exces ako tematicko-žánrové možnosti poézie šesťdesiatych rokov* v zborníku *Texty, obrazy: žánre a narácie*, ktorý editovali Michaela Paštéková a Martin Kaňuch (2021) a úvahu *Civenie do básne (J. Ondruš: Civenie do ohňa)* v zborníku *Človek v štruktúrach spoločnosti a kultúry. Inšpirácie myslením Františka Novosáda* v edícii Petra Švajdu (2023). Text „*Obraz stratí pamäť*“ (*K anamnéze významového utvárania a možných súvislostí básne J. Ondruša Strom*) publikuje Fedor Matejov pri tejto príležitosti z rukopisu prvý raz.

Čítania Fedora Matejova sa týkajú slovenskej literatúry (a čiastočne výtvarného umenia), sú venované slovenskej lyrike po roku 1945 a do malej miery próze toho istého obdobia, literárnej teórii a literárnej vede v oblasti slovakistiky, bohemistiky, rusistiky, ale aj iných literárnovedných oblastí.

Jadro Matejovovej práce tvoria texty o slovenskej lyrike po roku 1945. Z hľadiska jeho osobnej anamnézy možno oprávnene povedať, že ich hlavným znakom je hodnotová kontinuita; jednoducho povedané Fedor Matejov nemusel nijako zásadne meniť svoju koncepciu v čase rozčesnutom rokom 1989, nemusel nič skrývať, vypúšťať a korigovať, tá kontinuita bola prirodzená a vyplývala z Fedorovho celoživotného nastavenia. Jeho figurácie, konfigurácie a rekonfigurácie slovenskej lyriky po druhej svetovej vojne sa mohli opierať o spoľahlivý vnútorný poriadok Fedorových celoživotných hodnôt. Menil sa kontext, dôraz, dalo by sa to povedať aj tak, že na začiatku, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch uňho dominovala lyrika Ondrušovej generácie a v nej menovite Ján Ondruš a Štefan Strážay na pozadí staršej a mladšej generácie, v deväťdesiatych rokoch sa Matejov orientoval viac na mladšiu generáciu a v prvom rade na lyriku Ivana Laučíka, v nultých a desiatych rokoch tvorila pozadie výskumu Ondrušovej lyriky vo väčšej miere staršia generácia, osobitne Ivan Kupec, Milan Rúfus, Miroslav Válek a Mikuláš Kováč. Takto vznikali meniace sa konfigurácie a rekonfigurácie pôvodných figurácií, a dodnes sa do istej miery menia, ale čerpajú

prítom z toho istého autorského a hodnotového fondu, ktorého základný trs tvorí lyrika Jána Ondruša.

Je prítom zaujímavé, že pojem slovenskej lyriky po roku 1945 je u Fedora Matejova širší ako pole jeho výskumného záujmu. Matejov si uvedomuje základnú zmenu, ku ktorej s ťažkosťami, staccatovito, pretržito a ruptúrne dochádza v slovenskej poézii po roku 1945, kedy sa začína obtiažne etablovať popri lyrike reprezentácie ako *paradigme moderny* dvadsiateho storočia, poézia prezencie ako *paradigmy kultúry* druhej polovice dvadsiateho a prvých desaťročí dvadsiateho prvého storočia.

Fedor Matejov o poetike kultúry prezencie vedel, veď hovoril o „systematickom žánrovom rozvrhu „modernej, resp. súčasnej lyriky — od drobných žánrových polôh, ako paralipomena, epigramy, gnómy, cez piesňové podoby až po novo situované odveké vysoké žánre veštby, varovania, ódy či elégie“ (Matejov 2019, s. 21) a v súvislosti s Ivanom Laučíkom písal o vizuálnom a významovom „pokuse o textovú partitúru, prítomnú v 60. rokoch na pomedziach vizuálneho umenia, hudby, akčného umenia, u I. Laučíka konkrétne preskúšavajúcu hranice poézie a ne-poézie, jazyka a činu, resp. telesnej akcie“ (Matejov 2019, s. 12). Kultúra prezencie však nebola jeho polom.

4.

Názvy jednotlivých knižných publikácií sú pre Fedora Matejova príznakové. Štyri z nich majú v názve slovo, súvisiace s jeho spôsobom, mohli by sme ho nazvať aj štýlom — lektúry, meandre, fragmenty, lekcie. Piata sa skladá z troch textov, z ktorých dva sú rukopismi. Všetky názvy vedú tým istým smerom.

Pojem lektúra má podvojný význam. Je čítaním, úpravou, redigovaním literárnych diel, publikácií a pod.; pri prekladoch porovnávaním prekladu s originálom. No je aj knihou na čítanie. U Fedora Matejova, ktorý je predpočítačovým človekom, má lektúra ešte jeden význam — je akýmsi náprotivkom voči dnešnému zbežnému, digitálnemu čítaniu, ale aj voči rozličným formám technických pomôcok, no aj voči čítaniu počítačovej inteligencie.

Neviem, akými spôsobmi utvára Fedor Matejov svoju literárnu pamäť. Predpokladám, že jej základ ukladá vo svojej vlastnej mysli. Ale iste používa aj iné formy techniky, ktorých základom sú excerpce. Nepoznám Fedorove excerpce, ale poznám lístky Oskára Čepana. Je z nich zrejmé, že nie sú len mechanickými výpiskami alebo výstrižkami prečítaného, ale majú aj podobu zaznamenaných nápadov, *mžikov*, náhlych a neočakávaných zážehov, čakajúcich v latentnom stave na lístkoch na svoje uplatnenie.

Anton Vydra o tom píše: „Rozlíšenie medzi oboma aktmi, písania a čítania, nemôže ísť po osi pasívne-aktívne, pretože oba akty sú aktivitami. Čítanie nie je ani zďaleka iba pasívne prijímanie informácií, ako by sa to javilo naivnému pohľadu. Čítanie je intelektuálna (interpretačná, analytická, syntetizujúca, komparatívna) práca s textovým materiálom, nie je len jednoduchým prijímaním, ale spracúvaním textu. Mimochodom, Bachelard podobný rozdiel videl, keď rozlišoval pojmy *recevoir* a *réceptionner*. Prvé slovo označovalo prijímanie informácií tak ako sú, bez kritického zhodnotenia. Druhý výraz sa vzťahoval na skúsenosť, že informáciu nikdy neprijímame len ako nákup mačky vo vreći, vždy ju podrobujeme nejakému preskúma-

niu (takou alebo onakou metódou). Písanie (napríklad písanie o čítanom) je fixáciou tejto myšlienkovkej aktivity, zaznamenávaním, vytváraním pamäťovej stopy na médiu papiera. A to je predsa len dôležitý vecný rozdiel. Čítanie bez písania môže sledovať podobné alebo rovnaké spôsoby ako samotné písanie, ale bez zachytenia na pamäťovom médiu sa stáva udalosťou, ktorá je intenzívna vo svojej prítomnosti a časom by sa oslabovala v spomienkach, ktoré postupne vyblednú. Potom ich už len sotva (ak vôbec) dokáže reaktivovať alebo oživiť písanie o dávných spomienkach.

Tak pri písaní, ako aj pri čítaní je zároveň to, čo poznáš od Z. Kazalárskej: nielen scéna písania, ale aj scéna čítania. Sú trochu odlišné, lebo študovať knihu a písať o knihe si niekedy vyžaduje odlišné nastavenie. Ale možno aj nie.

Písanie sa však od čítania líši jednou vecou, ako sa mi zdá: expresiou, vyjadrením. Pri písaní sa autor vyjadruje určitým štýlom, technikou, ktorá zodpovedá kompozícii písaného textu a ktorá sa nie vždy prekrýva s udalosťou čítania. V napísanom je — ako vravieva Derrida, hoci ho tu nemusíme nevyhnutne citovať ako autoritu — vždy niečo viac, alebo menej, alebo iné než v tom, čo sa udialo v nejakom akte, o ktorom písané je. Bolo by asi chybou myslieť si, že pri čítaní sa čitateľ nevyjadruje vôbec. Práve naopak, aj tu ide o expresiu, o určitý spôsob vylupovania jadra (nielen textu, ale aj vlastného myslenia). Čitateľ, najmä ak dáva o svojom čítaní vedieť iným (napríklad pri spoločnom čítaní a recepcii textu), vyjadruje nielen to, čo chcel povedať autor, ale aj to, čo s textom robí on sám podľa svojich vnútorných dispozícií, podľa erudície, podľa otvorených registrov myslenia a emocionálneho sveta, podľa otvorenosti významom a štruktúram, podľa odvahy prekračovať sémantické prekážky alebo odkrývať vrstvenia textov a podobne².

Zaujímavé sú záhyby rozličných typov a žánrov čítania. O excerpciách Jana Zábranu píše jeho editor Jan Šulc, že v jeho pozostalosti „se dochovaly strojopisy a rukopisy básní, povídek, článků, esejí, rozhovorů, četné sešity a sešitky s deníkovými záznamy, notesy, diáře, sešity s pracovními a osobními poznámkami, kartičky se strojem psanými verši do zamýšlené básnické skladby Havran a obsáhlá korespondence“ (Šulc 2024, s. 87). K nim sa viažu žánre a typy písania ako paralipomena, poznámky, margá, membra disiecta (čo je oblúbené spojenie Fedora Matejova, ktoré poslúžilo pre názov vedeckej monografie aj Milanovi Šutovcovi), evidencie, rešerše. Sú to všetko spôsoby a žánre písania, ktoré nerátajú s celistvosťou písania ani čítania, ale s istou pretržitosťou, staccatovitosťou, nedokončenosťou a neuzavretosťou. V tom spočíva ich fragmentárnosť, ale aj meandrovitosť, fluvialná alebo ornamentálna forma záhybov. To všetko sú formy lekcii neznalých. Z nich sa odvíja poetika čítania s jej scénami, ktorá má podobne ako poetika písania svoje pravidlá, gramatiky a algoritmy utvárania.

5.

O poézii Jána Ondruša písali mnohí. Poznáme jeho *Dielo* v edícii Milana Hamadu (Ondruš 2011) a k nemu kritický editorský komentár Michala Rehuša (2012). Poznáme košatú monografiu Zoltána Rédeya (2003) aj rozšafné písanie Daniela Heviera. Pod patronátom Miloša Ondruša vyšli tri ondrušovské zborníky *Krížu je človek ľahký* (1997),

2 Vydra, Anton: Mail, 1. septembra 2024, 11: 48.

OPEN ACCESS

S dlaňou v ohni — Básnické dielo Jána Ondruša a hodnotové kritériá (2002) a *Nádeje pre bezsenné noci* (2009). Ondrušom sa v rámci Trnavskej skupiny zaoberala Andrea Bokníková (2006) a mikroanalýze Ondrušových textov Zornitza Kazalarska (2018). Zvonko Taneski (2008) napísal vedeckú prácu *Metaforické modely obraznosti v poézii Jána Ondruša*. Poézia Jána Ondruša bola preložená do viacerých jazykov, medzi inými do španielčiny, nemčiny, nórčiny, slovinčiny, bulharčiny.

Texty Fedora Matejova o Jánovi Ondrušovi majú v tejto konfigurácii osobitné miesto. Tvoria tkanivo s viacerými uzlami a akúsi krajinnú mapu Jána Ondruša, sústredenú okolo jeho básní v prvej zbierke *Šialený mesiac* (1965) a pred ňou: *Báseň J. Ondruša Pamäť* (Matejov 2005, s. 37–63); *Šialený mesiac — jeho kontexty a významové utváranie* (Matejov 2005, s. 64 — 80); *Askéza textu (Skica k lektúre poézie J. Ondruša)* (Matejov 2005, s. 81–90); *Báseň J. Ondruša Hlasy na možnom tematicko-žánrovom pozadí mladej slovenskej poézie druhej polovice 50. a začiatku 60. rokov* (Matejov 2015, s. 34–49); *Tri úvahy nad J. Ondrušom (Sonet, Kvapka sna, Z nemocnice)* (Matejov 2015, s. 50–68); *Básnická zbierka J. Ondruša Šialený mesiac — po polstoročí* (Matejov 2018, s. 5–11); *K aspektom poetiky kľúčového textu 60. rokov — Šialený mesiac J. Ondruša* (Matejov 2018, s. 12–49); „samotár chlapec o múr opretý“ (*Báseň J. Ondruša Spamäti*) (Matejov 2018, s. 50–67); *Dve verzie básne J. Ondruša Klobúk vína (časopisecká a knižne debutová) ako priesečník poetík* (Matejov 2019, s. 37–57); *Lyrika/poézia ako (jedna) inšpirácia a doména „estetiky chvenia“ (Niekoľko poznámok k téme)* (Matejov 2019, s. 28–34); *Trauma, každodennosť, utópia, exces ako tematicko-žánrové možnosti poézie šesťdesiatych rokov (báseň Jána Ondruša Jazva)* (Matejov 2021, s. 132–142); *Civenie do básne (J. Ondruš: Civenie do ohňa)* (Matejov 2023); *Obraz stratí pamäť*.³

Spolu s textami Fedora Matejova o slovenskej poézii po roku 1945 a s textami o iných básnikoch, ale aj prozaikoch tvoria jeho texty o Ondrušovej poézii akúsi otvorenú, virtuálnu monografiu, ktorú možno stále dopĺňať, meniť, možno v nej vypúšťať a pridávať. A znovu — nejde o enumeratívnosť, ale o Matejovov spôsob. V monografii *Tri texty o poézii J. Ondruša* (2018) má Fedor Matejov Ondrušov sonet „samotár chlapec o múr opretý“ (*Báseň J. Ondruša Spamäti*):

Tá chvíľa v prítmí, túha bez myšlienky,
to šťastie na zem položených nôh,
keď s treskom nad dom nízko padol boh
a suchým krídlom začrúc do slamičky,

sial sklený jačmeň, zrnitý a veľký.
Zhrnulo plachtu z rozpálených plôch,
namokol prach a voňal po dvoroch,
odkvapy húdli, tĺklo na bubienky,

3 Text Fedora Matejova „*Obraz stratí pamäť*“. *K anamnéze významového utvárania a možných súvislostí básne J. Ondruša* Strom a tento text Petra Zajaca vznikly pro časopis *Slovo a smysl* (roč. 21, 2024, č. 45) jako součást retrospektivy věnované osobnosti Fedora Matejova. Redakce časopisu se s potěšením připojuje k počtě tomuto významnému slovenskému literárnímu vědci. — Pozn. red.

tá strecha, prítmie, túha bez myšlienok,
samotár chlapec o múr opretý,
zvinuté nad ním ohlávky a opraty,

schúlená kvočka, zablatený členok,
škrupina z vajca, pariaci sa stoh,
to šťastie na zem položených nôh.

Fedor Matejov postupuje pri čítaní Ondrušovej básne lineárne, od verša k veršu, ale aj cez evokácie, vyvolanie predstáv a spomienok v pamäti, pričom spomienky majú podobu akéhosi súbežného, synoptického diania v Ondrušovej básni a Matejovovej detskej pamäti.

Ondrušova báseň spadá do Celanovej poetiky eliptickosti — Celan pri obrate v roku 1960 čerpal pri prebraní Büchnerovej ceny zo svojej eseje *Meridian*, kde ju uchopil ako protipohyb básne vo svete postavenom na hlavu.

Rovnako je protipohybom aj poetika Ondrušových básní. Vždy vychádza z telesnej, zmyslovo uchopiteľnej situácie a nikdy neskĺzne do neskorosymbolickej metafory, korelujúcej zmyslovú skutočnosť s jej transcendentálnym prekročením.

Matejov dôverne pozná a evokuje poľnohospodárske reálie južného Slovenska, situácie „elementárnych telesných zakúšaní, kinestézií, dotykov, pohnutí; v celej situácii básne evokované leto vedie k domýšľaniu/premýšľaniu letne, dedinsky bosých nôh, ich intenzívnych dotykov-vnemov...“ (Matejov 2018, s. 52). Túto líniu vidieckych poľnohospodárskych reálií udržuje Matejov počas čítania celej básne a keď sa zdá, že sa z nej vymkne, vráti sa späť: „Okruh vidieckeho domu, dvora, hospodárstva nás vedie od fantazmy okrídlenej bytosti k drobnej rekvizite, predmetu, čo býval ‚poruke‘. Materiál naň poskytovali husi, tie bývali chované na perie (šklbanie husí, páranie peria, plnenie perín, príprava výbavy atď.), na mäso, vykrmená hus ako vzácnejšie jedlo jesennej či včasnozimnej gastronomickej sezóny; krídlo so silnými brkami bez tkaniva, väzivá, po odseknutí od zarezanej husi slúžievalo na ometanie pavučín, vymetanie truhlíc, záčinov, prípadne vo finálnej fráze zdegradovaného použitia na vymetanie popola zo sporákov, sadzí zo sporákových rúr atď.“ (tamtéž, s. 55).

Z tohto evokujúceho opisu možno odčítať, ako dobre a intímne pozná Fedor Matejov reálie vidieckeho, poľnohospodárskeho južného Slovenska na základe vlastnej detskej skúsenosti. Do tohto vidieckeho života vpadávajú kultúrne evokácie, ktoré majú asociatívnu povahu. Platí to o pripomenutí zdanlivo celkom odľahlej Čepanovej rozsiahlej práce o Timrave, ktorá však súvisí „so štylizovaním literárneho obrazu v zmysle výrazového princípu“ (Čepan 1958). Matejov — ako sa mu to vybavuje v myslí — to vzápätí koreluje asociatívne so secesným maliarstvom, „ako ho poznáme napr. z diela Klimta, Muncha alebo Preislera“ (Matejov 2018, s. 57). A odtiaľ sa presmeruje Matejovova myseľ priamo k filmu a od neho k vydavateľstvu Tatran, kde robil redaktora, ku kolegyniam V. Šetinovej a E. Nemsilovej a k ich „príkladnej práci“ (tamtéž). Neskôr sa Matejov vracia k teoretickej úvahe J. Derridu (1995), potom prechádza asociatívne k M. Kováčovi a M. Válkovi (tamtéž, s. 61), a napokon k V. Mihálikovi. Tieto exkurzy (aj to je slovo z meandrov Matejovovej mysle) zakončí pri M. Marcellim a M. Petříčkovi, ktorí v rámci rubriky Dublety písali o jeho knihe *Lektúry* (tamtéž, s. 65). A celú úvahu zakončí marginálnou, ale kľúčovou replikou na

oblúbenú tému „Trauerarbeit“, Freudovej „práce smútenia“, slova „Tagtraum“, „denné snenie“, a „Tagesphanatase“, „denná fantázia“.

To je spôsob Fedora Matejova, ktorým voľne do seba zapadajú a medzi Ondrušom a Matejovom sa zrovnoprávňujú zmyslové vnemy, evokácie prírodných a kultúrnych reálií a výsledky intelektuálnej práce. K básni *Strom* patrí aj staccatovitý, eliptický, náhliaci sa štýl Fedora Matejova.

6.

Úvahu o traume, každodennosti, utópii a excese ukončuje Fedor Matejov celkom neočakávane pripomenutím situácie zo základnej školy, keď prišiel v prvej triede domov s poznámkou: „Žiak nepozná niektoré písmená a pri čítaní si vymýšľa (Matejov 2021, s. 138)“. Hľa, názorná lekcia *neznalého*.

LITERATÚRA

Bokníková-Tóthová, Andrea (ed.): *Trnavská skupina — konkretisti. Básne a články z rokov 1956–1973*. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava 2006.

Čepan, Oskár: Timrava a metóda literárneho realizmu. In: *Timrava v kritike a spomienkach*. SVKL, Bratislava 1958, s. 747–816.

Derrida, Jacques: Co je to poesie? *Souvislosti* 6, 1995, č. 1, Soutěska — mimořádná a jednorázová příloha redigovaná J. F. Typltem, s. X–XII.

Kříž je člověk luhký. *Zborník k 65. narodeninám básnika Jána Ondruša*, odp. redaktorka Lýdia Gavorníková-Vadkertí. Občianske združenie Studňa, Bratislava 1997.

Matejov, Fedor: *Lektúry*. SAP, Bratislava 2005.

Matejov, Fedor: *Fragmenty*. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava 2010a.

Matejov, Fedor: Osobná anamnéza. In: *Fragmenty*. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava 2010b, s. 304–307.

Matejov, Fedor: Príspevok do diskusného fóra Nacionalizmus a kresťanstvo. In týž: *Fragmenty*. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava 2010c, s. 307–309.

Matejov, Fedor: Vystúpenie na podujatí Situácia literatúry v Budmericiach v máji 1989. In týž: *Fragmenty*. Kalligram — Ústav

slovenskej literatúry, Bratislava 2010d, s. 300–303.

Matejov, Fedor: *Meandre*. SAP, Bratislava 2015.

Matejov, Fedor: *Tri texty o poézii J. Ondruša*. SAP, Bratislava 2018.

Matejov, Fedor: *Lekcie (z) poézie*. SAP, Bratislava 2019.

Matejov, Fedor: Trauma, každodennosť, utópia, exces ako tematicko-žánrové možnosti poézie šesťdesiatych rokov (báseň Jána Ondruša *Jazva*). In: Michaela Paštéková, Martin Kaňuch, (ed.): *TEXTY, OBRAZY, ŽÁNRE a NARÁCIE*. Slovenská asociácia pre estetiku, Bratislava 2021, s. 132–142.

Matejov, Fedor: Civenie do básne (J. Ondruš: Civenie do ohňa). In: Peter Šajda (ed.): *Človek v štruktúrach spoločnosti a kultúry. Inšpirácie myslením Františka Novosáda*. Post Scriptum, Bratislava 2023, s. 140–155.

Mikula, Valér: Mladý literárny kritik (a vedec) Peter Zajac. *Slovenská literatúra* 60, 2016, č. 5, s. 335–344.

Kazalarska, Zornitza: *Landschaften der Wiederholung. Tschechische und slowakische Lyrik der „Latenzeit“ 1955–1965*. Peter Lang, Berlin 2018.

Nádeje pre bezsenné noci „Kříž je člověk luhký“ (Čítanie diela básnika Jána Ondruša), odb. garant Milan Hamada. Literárna nadácia Studňa, Bratislava 2009.

Ondruš, Ján: *Básnické dielo*, ed. Milan Hamada. Kalligram — Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava 2011.

Rancière, Jacques: *Neznalý učiteľ. Pět lekcí o intelektuální emancipaci*, přel. Ondřej Krochmalný. Filosofia, Praha 2021.

Rehůš, Michal: Proti fetišu poslednej ruky. *Kloaka. Magazín experimentálnej a nekonvenčnej tvorby*, 29. března 2012 <<https://kloaka.membrana.sk/2012/03/proti-fetisu-poslednej-ruky/>> [25. 9. 2024].

Rédey, Zoltán: *Ján Ondruš*. Kalligram, Bratislava 2003.

S dlaňou v ohni — Básnické dielo Jána Ondruša a hodnotové kritériá v literatúre, odb. garant Milan Hamada. Občianske združenie Studňa, Bratislava 2002.

Šulc, Jan: Ediční poznámka. In: Jan Zábřana: *Excerptce*. Torst, Praha 2024, s. 87–89.

Taneski, Zvonko: *Metaforické modely obraznosti v poézii Jána Ondruša*. Logos, Nitra 2008.

